

Austatav Teie Majesteet kuninganna Silvia,
Rector Magnificus,
Riigikogu esimees,
härra peaminister,
hea akadeemiline pere.

Siin Tartus, ülikooli ümber koondunud maarahva haritlaste ringides sündiski Eesti idee. Ilma ülikoolita, ilma ülikoolis vermit vaimlise täiuslikkuseteta poleks me saanud kultuurrahvaks. Kui meil poleks juba 19. sajandi lõpus olnud olemas oma haritlaskonda – oma arste, ajakirjanikke, vaimulikke ja juriste –, siis poleks me 1918. aastal olnud küpsed looma oma riiki.

Ent täna tahaksin küsida: mis see oli, mis võimaldas meie esiisadel nii palju saavutada?

Ja mis eristab ülikooli muudest keskkooli- või gümnaasiumijärgsetest haridusasutustest? Ja miks nii paljud "ülikooli" nimetust kandvad õppeasutused pole ülikoolid?

Kõige lihtsamal tasemel leiame vastuse ladina (aga ka saksa, prantsuse ja inglise) keelsest vastest *universitas*, mis tähistab universaalsust elik kõikehõlmavust. Ent oleks ekslik arvata, et *universitas*

tähendab ainult kursuste laia valikut. Oluline pole see, mida ülikool pakub. Oluline on see, millise hariduse, ülikooli

raison d'être

, saavad üliõpilased.

Aga tehkem väike ekskurss lääne hariduse lätete juurde, Antiik-Kreekasse. Sokratese, Platoni ja Aristotelese ajal kandis tõeline haridus nimetust *paideia*. Tänapäeval elab *paideia* edasi meiegi keeles, sõnas

entsüklopeedia

.

Paideia

oli platonlikus tähenduses hariduse ideaal, kus haridus toob inimesest välja tema tõelise ja täiusliku vormi. Ehk selle, kelleks meid loodi.

Paideia kätkeb endas kolme antiikaja haridusharu: teadust, kunsti ja filosoofiat – klassikaliseid ideaale, millele rajanes *Academia Gustaviana*. Need on ühtlasi ka humboldlikud

ideaalid, millele rajanes üle kaheksa aasta eest taasavatud

Universitas Dorpatensis

.

Paideia vastand oli kreeklastel *banausia* – igapäevane, banaalne tarbeteadus; termin, mis elab veel edasi saksa keeles kui *banausich*.

Söandan väita, et kui meie esiisad, Tartu Ülikooli kasvandikud, poleks sada aastat tagasi saanud siit sammaste vahelt *paideia*'t vaid pigem *banausia*'t, poleks Eesti Vabariik 90 aastat tagasi sündinud. Ilma kõige kolme – loodusteaduse, filosoofia ja kaunite kunstideta, õiges proportsioonis vastavalt erialale, matemaatikule, teoloogile või kunstiajaloolasele – ei ole

inimene täiuslik.

Tarbeõpingud – ärijuhtimine, avalik haldus ja muu seesugune – on kindlasti vajalikud. *Universitas* võib ka neid pakkuda, aga kui see moodustabki inimese kogu keskkoolijärgse hariduse, siis on raske rääkida haritud inimesest, siis ei räägi me *paideia* 'st.

Kuid oluline on mõista, et klassikaline haridus lähtub *universitase* mõistest. See peab kindlustama, et ülikooli lõpetaja on vormit oma ideaalsesse kujju. See tähendab, et igaüks – füüsik, romaani filoloog või arst – peaks olema haritud ka teistes valdkondades.

Muidu võib jäädagi juhtuma, et "mediaani" mõiste leidmine "keskmise" kõrvale tuleb ühiskonnateadlasele suure üllatusena. Või loeme loodusteadlase artiklit, millest kumab läbi võõrandumine läänelikust demokraatiast.

Kui me tahame olla kindlad, et demokraatlik Eesti riik elab, kasvab ja õitseb just sellisena nagu unistasid meie esiisad, nagu unistasime okupatsiooni aastail meiegi, et Eesti oleks täiuslik ideaal, siis peame kindlad olema, et ülikool – *universitas* – oma kasvandikke selleks ka harib ja kasvatab. Seda omakorda saame kindlustada vaid meie ise – õppejõud, valitsus, aga eeskätt üliõpilased, nõudes, et meie lipukirjaks jääb *paideia*.

Palju õnne Tartu Ülikool! Oma erinevate nimetustega läbi aegade, *Academia Gustaviana*, *Universitas Dorpatensis* või Tartu Ülikoolina, oled Sa kindlustanud, et sellel maal kasvaksid andekad ja targad inimesed selleks, milleks nad loodi.

Vivat!, Crescat!, Floreat! Universitas Tartuensis in aeternum!